

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ: ОСОБЛИВОСТІ, ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ

SOCIAL ENTERPRISES IN UKRAINE AS A MODERN TREND OF DEVELOPMENT: FEATURES, FINANCIAL ASPECTS

У статті визначено роль соціального підприємництва у сучасних економічних умовах та висвітлено основні особливості функціонування соціальних підприємств. Проаналізовано динаміку кількості соціальних підприємств в Україні, джерела фінансування та напрями діяльності соціальних підприємств. Розглянуто критерії соціального підприємництва й відмінні риси цього поняття порівняно з благодійністю і традиційним бізнесом. Установлено, що в українському законодавстві ще відсутнє закріплення правового статусу соціального підприємства. Наголошено, що соціальне підприємство може мати статус неприбуткового, оскільки воно створюється не заради пільг або владних преференцій. Розглянуто організаційно-правові форми утворення соціальних підприємств, можливі джерела їх фінансування в майбутньому в Україні. Виокремлено соціальне підприємництво в суспільній соціально-економічній діяльності нових організаційних форм підприємства. Наведено спільні напрями діяльності локальної соціальної відповідальності та соціального підприємництва в аграрному секторі економіки України.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальна відповідальність, локальна соціальна відповідальність, модель розвитку соціального підприємництва, стейкхолдери, аграрний сектор.

В статті определена роль социального предпринимательства в современных эко-

номических условиях и освещены основные особенности функционирования социальных предприятий. Проанализирована динамика количества социальных предприятий в Украине, источники финансирования и направления деятельности социальных предприятий. Рассмотрены критерии социального предпринимательства и отличительные особенности этого понятия по сравнению с благотворительностью и традиционным бизнесом. Установлено, что в украинском законодательстве еще отсутствует закрепление правового статуса социального предприятия. Отмечено, что социальное предприятие может иметь статус неприбыльного, так как оно создается не ради льгот или властных преференций. Рассмотрены организационно-правовые формы при образовании социальных предприятий, возможные источники их финансирования в будущем в Украине. Выделено социальное предпринимательство в общественной социально-экономической деятельности новых организационных форм предприятия. Приведены общие направления деятельности локальной социальной ответственности и социального предпринимательства в аграрном секторе экономики Украины.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, социальная ответственность, локальная социальная ответственность, модель развития социального предпринимательства, стейкхолдеры, аграрный сектор.

УДК 338.43:005.35

<https://doi.org/10.32843/infrastruct39-49>

Лункіна Т.І.

д.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Миколаївський національний аграрний
університет

Lunkina Tetyana

Mykolaiv National Agrarian University

The article defines the role of social entrepreneurship in modern economic conditions and highlights the main features of social enterprises' functioning. The dynamics of social enterprises' number in Ukraine is observed. The sources of financing and ways of social enterprises' activity in Ukraine are analyzed. The criteria of social entrepreneurship and the distinctive features of this concept in comparison with philanthropy and traditional business are discussed. In the research the following methods were used: dialectical and abstract logical method (knowledge of the essence, features of social entrepreneurship, charity and local social responsibility, formation of conclusions); bibliographic method (study and development of scientific works devoted to social entrepreneurship and enterprises); method of systematic generalization (common areas of local social responsibility and social enterprises' activities in the agrarian sector of Ukraine), etc. It is established that the Ukrainian legislation still lacks consolidation of the legal status of a social enterprise. It is emphasized that a social enterprise can have the status of non-profit, as it is created not for the sake of privileges or power preferences. The organizational and legal forms of social enterprises in Ukraine and the possible sources of their financing in the future are considered. Social entrepreneurship with social and economic activity of new organizational forms of enterprise is distinguished. Social entrepreneurship can encompass different types of business and only social initiatives that are in good agreement with the mission of the enterprise have a positive effect. The use of entrepreneurial approaches in their activities, which are aimed at social goals, significantly saves budgetary resources and ensures the proper development of vulnerable populations. Social entrepreneurship is a business solution to an acute social problem. This concept differs from charity and traditional business in its independence from financial donors and external sources of funding. Social entrepreneurship itself is one of the modern types of activity, which is intended to increase the level of public well-being of the population in Ukraine by fulfilling the social mission of the enterprise.

Key words: social entrepreneurship, social enterprise, social responsibility, local social responsibility, model of development of social entrepreneurship, stakeholder, agricultural sector.

Постановка проблеми. Гарантування державою добробуту у соціальній сфері життя населення країни пов'язане із здійсненням соціального підприємництва. Ініціативою соціального підприємництва в будь-якій країні є створення сприятливого клімату для функціонування соціального підприємства і ключових зацікавлених сторін. Соціальне підприємство – це вид бізнесу, основною метою якого є не отримання прибутку, а вирішення соціальних проблем суспільства (подолання бідності, захист прав людини, працевлаштування та підтримка соціально вразливих груп

населення тощо) за рахунок прибутку чи частини від його відрахування на соціальні цілі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціального підприємництва приділяють увагу у своїх працях велика кількість вітчизняних науковців, серед яких: О. Бандирська [3], Н. Волосковець [4], Т. Гнат'єва [5], О. Головінов [1], М. Мурашко [2] та ін.

Однак, складність економічних і соціальних проблем сучасного суспільства спричинюють необхідність поглибленого дослідження аспектів функціонування соціального підприємництва.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення ролі соціального підприємництва у сучасних економічних умовах і висвітлення особливостей функціонування соціального підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «соціальне підприємництво» з'явився в Англії у ХХ ст. як бізнес, що вирішує соціальні проблеми суспільства. В Україні соціальне підприємництво існує з 2009 р. і поєднує у собі соціальну спрямованість діяльності з підприємницьким підходом та знаходиться на межі підприємництва й благодійності.

Загальновідомі світові моделі розвитку соціального підприємництва з певними особливостями. Так, американській моделі притаманне трактування соціального підприємництва як діяльності неприбуткових організацій, які керують комерційним підприємством або проектом з єдиною метою – підтримати свою місію. Європейську модель можна охарактеризувати як бізнес із «людським обличчям». Цій моделі притаманні прибуткові організації із соціальною місією.

На нашу думку, слід відрізнити сутність поняття соціального підприємництва від благодійності й традиційного бізнесу, відмінні риси яких наведено на рис. 1.

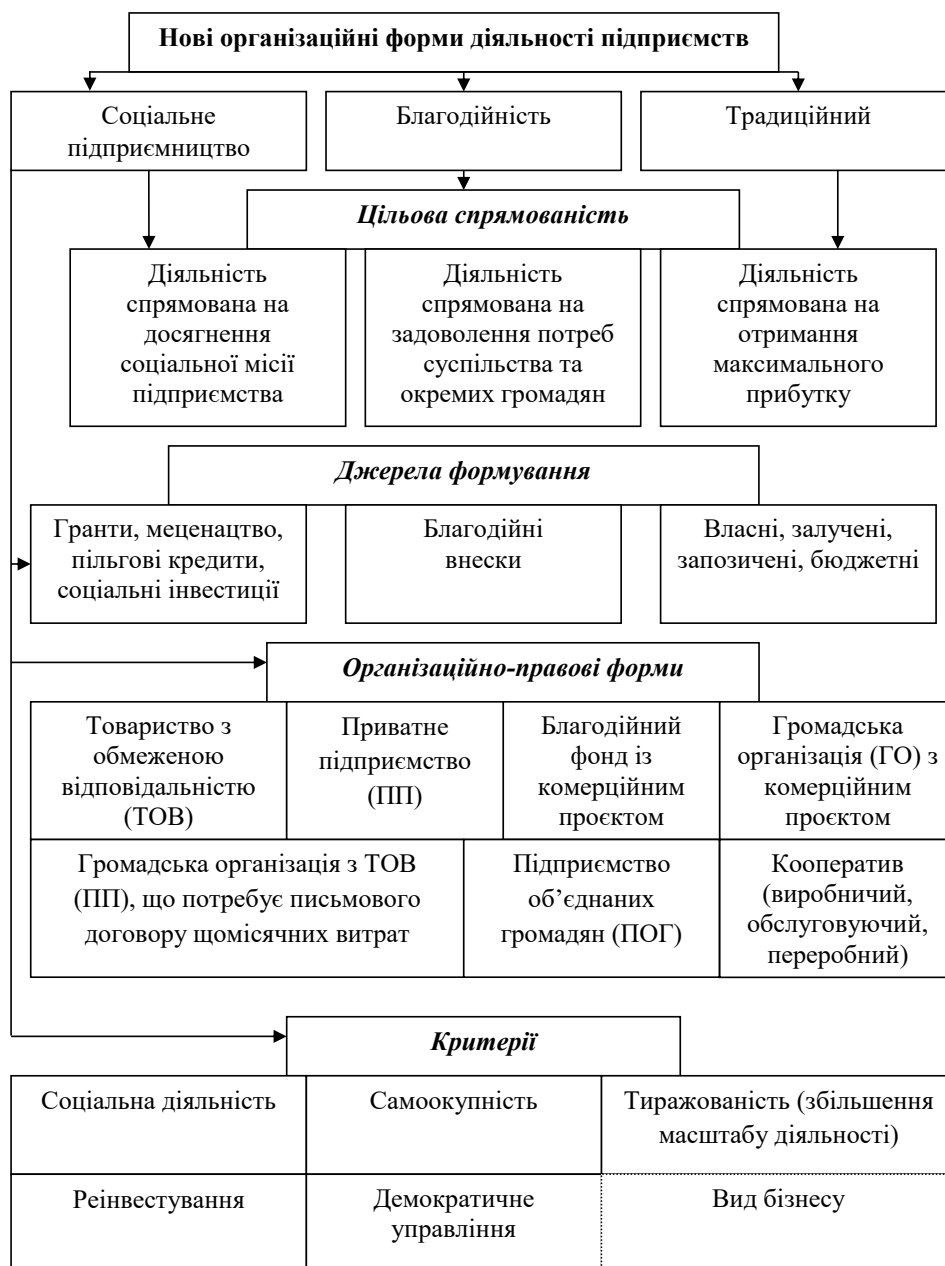

Рис. 1. Соціальне підприємництво в суспільній соціально-економічній діяльності

Джерело: авторська розробка

Моделі міжнародних фондів таких країн, як Індія, Швейцарія, США, розглядають соціальне підприємництво як відновлення соціальної справедливості. Такому виду моделі притаманне трактування соціального підприємства як ідейно-дієвого інноватора, що впливає на індустрію та інші сфери економіки окремої країни, а також прискорює підприємницькі підходи та інноваційні рішення найбільш актуальних світових проблем.

Уважаємо, що критеріями соціального підприємництва є: соціальна діяльність – спрямованість на вирішення або пом'якшення соціальних проблем; самоокупність і фінансова стійкість, що передбачають незалежність від зовнішнього фінансування; інноваційність – застосування нових підходів до вирішення соціальних проблем; тиражованість – збільшення масштабу діяльності.

Благодійність залежить від тих осіб, які виступають донорами, а соціальне підприємництво передбачає, що підприємець здійснює бізнес й отримує дохід завдяки реалізації потрібного суспільству товару або послуги. Соціальне підприємство може мати статус неприбуткового, оскільки воно створюється не заради пільг або владних преференцій.

Соціальне підприємництво може охоплювати різні види бізнесу. Відповідно до цього, розвиток соціального підприємництва можна розглядати для різних підприємств:

- підприємства, для яких соціальна або суспільна мета загального блага є причиною комерційної діяльності (часто у вигляді високого рівня соціальних інновацій);

- підприємства, прибуток яких реінвестується з метою досягнення соціальної мети;

- підприємства із соціальною місією (застосовують демократичні принципи діяльності, фокусуючись на соціальній справедливості).

Соціальне підприємництво – це вид бізнесу, основною метою якого є не отримання прибутку, а вирішення соціальних проблем суспільства (подолання бідності, захист прав людини, працевлаштування та підтримка соціально вразливих груп населення тощо) за рахунок прибутку чи частини від його відрахування на соціальні цілі.

Оскільки українському законодавстві відсутнє визначення соціального підприємства чи підприємництва, то дане підприємство функціонує відповідно до законодавства, яким керуються підприємства традиційного бізнесу.

У процесі проведених досліджень з'ясовано, що основними передумовами розвитку соціального підприємництва в Україні є:

- відсутність закону про соціальне підприємство дає можливість різним організаційно-правовим формам господарювання України в процесі діяльності пристосовуватися до нових викликів сьогодення, адже незалежно від форми

господарювання важливим є те, з якою метою створене підприємство [7; 11];

- можливість задіяти ресурси, які не цікаві традиційному бізнесу (люди з обмеженими можливостями, люди похилого віку, біженці, багатодітні батьки тощо) [8];

- використання аутсорсингу – можливість традиційних підприємств залучати соціальні підприємства, використовуючи елементи аутсорсингу (прибирання, доставка, виробництво деталей (виробів)), що дає можливість розвиватися соціальним підприємствам та не обтяжує витратну частину традиційних підприємств;

- підвищення попиту на продукцію соціальних підприємств – зацікавленість споживачів у вітчизняному виробникові, наявність соціального складника на підприємстві тощо;

- додаткове залучення джерел формування соціального підприємства – на відміну від традиційного підприємства є можливість залучати міжнародні гранти, отримувати пільгові кредити й брати участь у консультаціях та тренінгах для підвищення рівня соціального підприємства в Україні.

Місія соціальних підприємств найчастіше прописана у статуті підприємства та полягає у підтримці вразливих груп населення чи розвитку громади. Головні способи досягнення місії: продаж товарів (власного виробництва), працевлаштування представників уразливих груп та підтримка соціальних, культурних чи спортивних заходів, проєктів, програм. Організаційна форма діяльності суб'єктів економіки, яку найчастіше вибирають соціальні підприємці – фізичні особи – підприємці.

Протягом останніх десяти років (з 2008 по 2017 р.) в Україні було зареєстровано 112 соціальних підприємств (рис. 2), а з них найбільшу питому вагу – у 2015 р. та 2016 р. (32 та 34 підприємства відповідно).

У розрізі областей України найбільше соціальних підприємств розміщено в Київській області (38 одиниць) та Києві (30 одиниць). На другому місці Львівська область (15 одиниць), на третьому – Полтавська область (9 одиниць). Соціальні підприємства представлені майже в кожній області України, крім Рівненської.

До інших джерел фінансування було віднесено внески членів кооперативу, благодійні внески, бюджетні кошти, власні кошти, нематеріальна підтримка партнерів, цільове фінансування, інвестиції, що у сукупності становить 48%.

Щодо напрямів фінансування соціальних підприємств, то перше місце посідає власна комерційна діяльність 75% (рис. 3), на друге – гранти – 42%, спонсорські внески – 40%, кредити – 27% відповідно.

Значна кількість соціальних підприємців України займається трудовою, медичною та соціальною реабілітацією людей з інвалідністю (21 підприємство) (рис. 4), швейним виробництвом, пошиттям

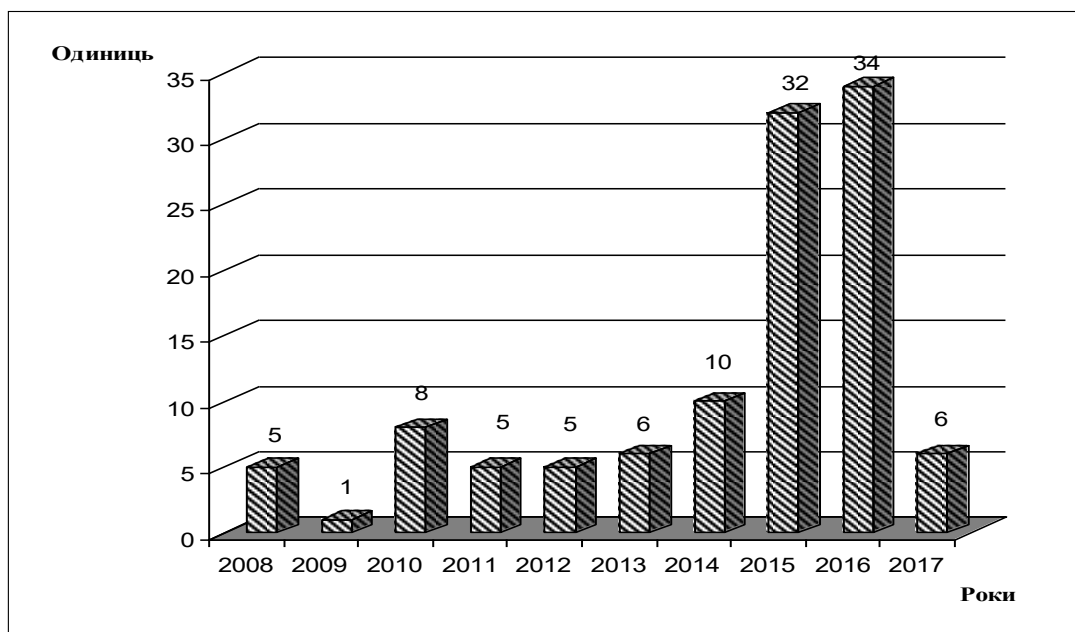

Рис. 2. Динаміка кількості соціальних підприємств в Україні протягом 2008–2017 рр., од.

Джерело: побудовано на основі матеріалів [13]

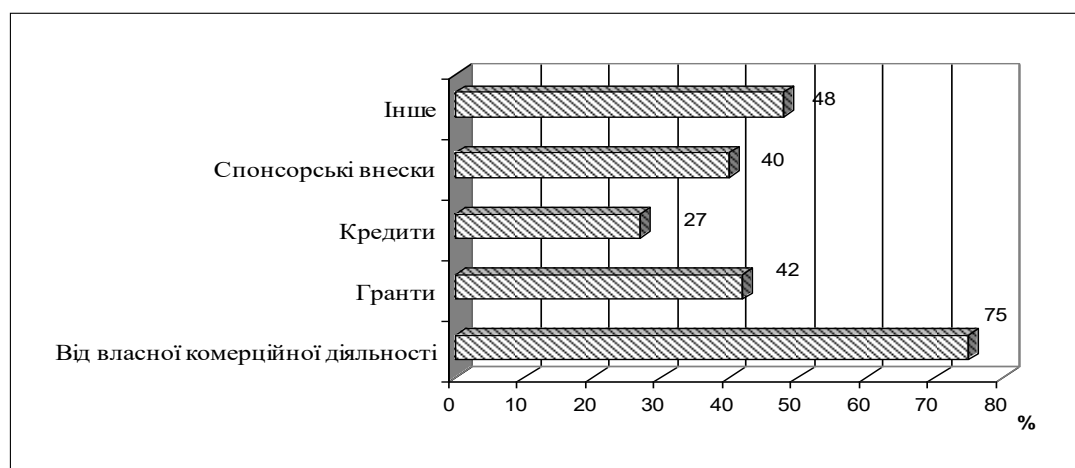

Рис. 3. Джерела фінансування соціальних підприємств України, 2017 р.

Джерело: побудовано на основі матеріалів [13]

та ремонтом одягу займається 12 підприємств; освітніми послугами та харчовою діяльністю – по 11 підприємств, проте домінуючий напрям роботи – вирощування та збут сільськогосподарської продукції (23 підприємства).

Тобто основною метою діяльності традиційного підприємства, яке реалізує локальну соціальну відповідальність, є отримання прибутку. Залежно від корпоративної політики на підприємстві формується стратегія розвитку підприємства, яка включає локальну соціальну відповідальність, або окремий документ у вигляді Стратегії локальної соціальної відповідальності. Підприємство може мати статус неприбутковості та можливе створення різних організаційно-правових форм

підприємства. Джерела фінансування можуть бути різними, такими як і в традиційному підприємстві, проте є можливість залучення грантів та донорів іноземних організацій.

Як нову форму інституціонального забезпечення соціальне підприємництво можна розглядати в аспекті формування локальної соціальної відповідальності (рис. 5), адже напрями реалізації локальної соціальної відповідальності та соціального підприємництва дуже часто перетинаються, мають однаковий зміст та ефект від запровадження.

Отже, локальна соціальна відповідальність та соціальні підприємства аграрного сектору мають багато спільних рис щодо напрямів своєї діяльності. Насамперед це допомога соціально

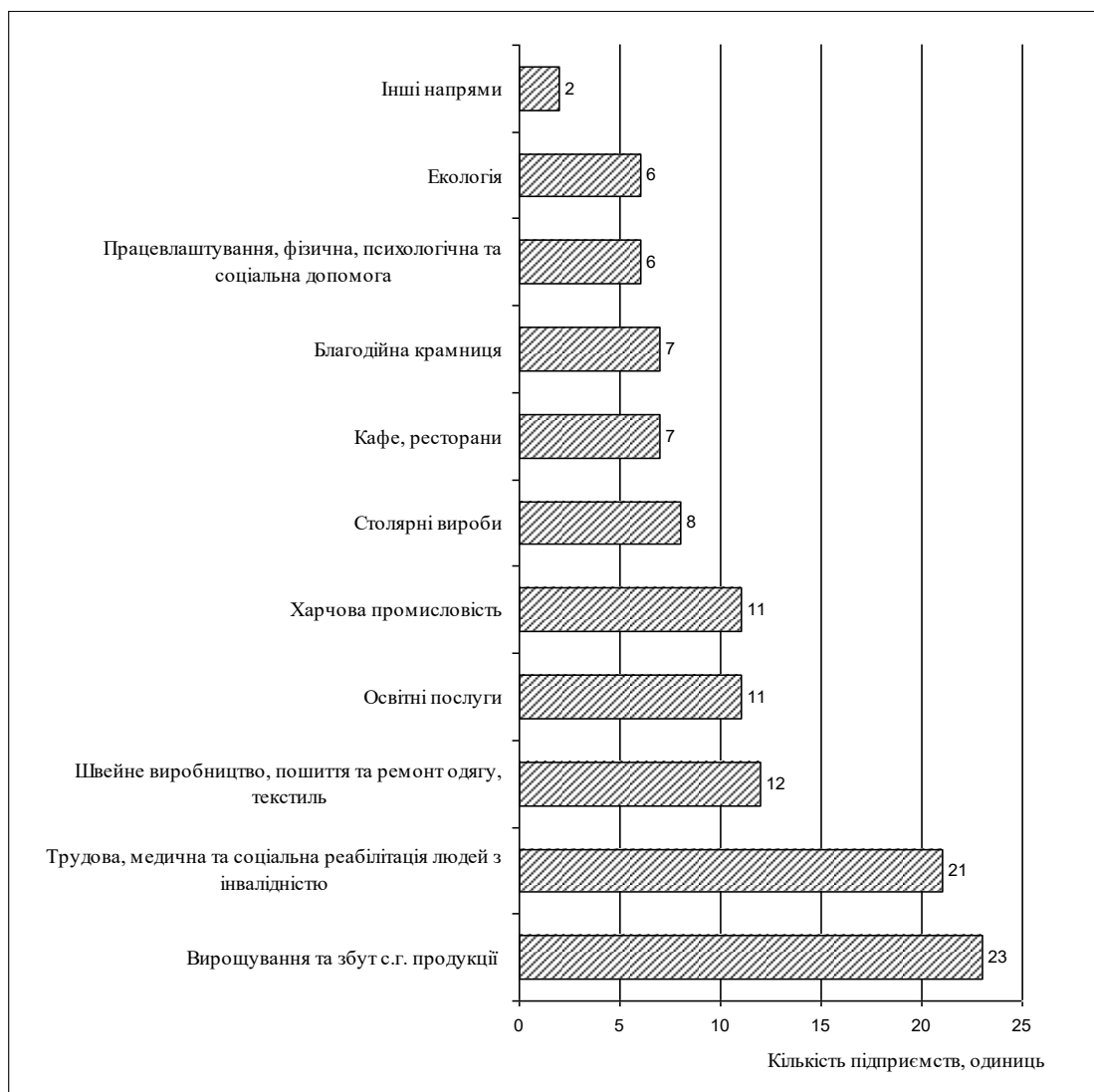

Рис. 4. Напрями діяльності соціальних підприємств в Україні, 2017 р.

Джерело: побудовано на основі матеріалів [13]

незахищеним верствам населення, екологічне виробництво, вирішення різних соціальних проблем на рівні громади тощо. Хоча місії традиційних підприємств, які застосовують елементи локальної відповідальності, та соціальних підприємств різняться, проте кінцевий результат має соціальну орієнтованість.

Для розвитку соціального підприємства в Україні є можливість використання соціальними підприємствами простоючих нині потужностей підприємств, що призведе до відновлення і розвитку промислового виробництва в Україні.

Основною проблемою підвищення ефективності соціального підприємництва в Україні є недостатня державна підтримка відтворення капіталу. Однак вирішення цього питання за допомогою виключно надання державою значних свобод приватному капіталу неможливо [4]. Ми погоджуємося з точкою зору Т.М. Гнат'євої [5, с. 36] про те, що держава для розвитку вітчизняного

підприємництва повинна визнати соціально відповідальну поведінку бажаною і розробити комплекс стимулів та заходів щодо поширення і популяризації її в суспільстві.

Уважаємо, що соціальне підприємництво в майбутньому (за умов свого розвитку) спроможне скласти конкуренцію традиційному бізнесу завдяки своїм стійким конкурентним перевагам та соціальним цілям.

Висновки з проведеного дослідження.

Соціальне підприємництво – це бізнес-вирішення гострої соціальної проблеми. Це поняття відрізняється від благодійності і традиційного бізнесу своєю незалежністю від фінансових донорів і зовнішніх джерел фінансування та можливістю мати статус неприбутковості, оскільки воно створюється не заради пільг або владних преференцій.

Соціальне підприємництво може охоплювати різні види бізнесу, і позитивний ефект мають лише ті соціальні ініціативи, які добре узгоджуються з

Рис. 5. Спільні напрями діяльності локальної соціальної відповідальності та соціального підприємництва в аграрному секторі економіки України

Джерело: авторська розробка

місією підприємства. Використання підприємницьких підходів у своїй діяльності, які спрямовані на соціальні цілі, значно заощаджує бюджетні кошти та забезпечує належний розвиток вразливих груп населення. Соціальне підприємство – це новий вид діяльності, який покликаний підвищити рівень суспільного добробуту населення України.

В Україні ще, на жаль, відсутнє закріплення правового статусу соціального підприємства та підприємництва. Для свого розвитку соціальне підприємство може використовувати нецікаві традиційному бізнесу наявні ресурси. Держава для розвитку вітчизняного соціального підприємництва повинна визнати соціально відповідальну поведінку бажаною і розробити комплекс стимулів та заходів щодо поширення і популяризації її в суспільстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головінов О.М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 2(36). С. 187–192.

2. Мурашко М.І. Концептуальні основи соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 2. С. 114–122.

3. Бандирська О. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 10. С. 60–64.

4. Волосковець Н.Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2010. Вип. 17.

5. Гнатєва Т.М. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент ефективності корпоративної стратегії. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 2(74). С. 35–44.

6. Монсанта Україна оголошує другий грантовий конкурс «Україна – житниця майбутнього». URL : http://www.monsanto.com/global/ua/newsviews/_pages/grain-basket-of-the-future-second-contest.aspx (дата звернення: 10.01.2020).

7. Мурашко Д. Великому бізнесу варто підтримувати соціальне підприємство. URL : <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/141-dmytro-murashko-velykomu-biznesu-vartopidtrymuvaty-sotsialne-pidpriemnytstvo> (дата звернення: 10.01.2020).

8. Назарук В. Чи потрібен Україні закон про соціальне підприємництво? URL : <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/blog/entry/chy-potriben-ukraini-zakon-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo/> (дата звернення: 10.01.2020).

9. Партнерство та співпраця як невід'ємна складова діяльності ОГС. *Житомирська асоціація бізнес-науковців та консультантів* : офіційний сайт. URL : <http://cd-platform.org/library/statti/1782-partnerstvo-ta-spivpratsia-iaak-nevid-iemna-skladova-diialnosti-ohs> (дата звернення: 12.01.2020).

10. ПРООН отримала 480 конкурсних заявок на співфінансування створення робочих місць для переселенців. URL : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles> (дата звернення 12.01.2020).

11. Смаглий К. Чи потрібен Україні закон про соціальне підприємництво? URL : <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/135-chy-potriben-ukraini-zakon-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo> (дата звернення: 10.01.2020).

12. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем. *Соціальне підприємництво в Україні* : офіційний сайт. URL : <http://www.socialbusiness.in.ua> (дата звернення: 12.01.2020).

13. Соціальні підприємства в Україні : підсумковий звіт. URL : <https://drive.google.com/file/d/0B5k4OK2hVgtAOWhGV1RjcW8zZlk/view> (дата звернення: 12.01.2020).

REFERENCES:

1. Holovinov O. M. (2014) Sotsialna vidpovidalnist biznesu: ukrayinski realii i problemy [Corporate social responsibility: Ukrainian realities and problems]. *Economic Bulletin of Donbass*, vol. 36, no. 2, pp. 187-192.

2. Murashko M. I. (2009) Kontseptualni osnovy sotsialnoyi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini [Conceptual bases of corporate social responsibility in Ukraine]. *Demography and the social economy: a scientific, economic and socio-political journal* no. 2, pp. 114-122.

3. Bandyrska O. (2009) Sotsialna vidpovidalnist biznesu Ukraini [Social responsibility of business in Ukraine]. *Current problems of the economy*, no. 10. pp. 60-64.

4. Voloskovets N. Y. (2010) Korporativna sotsialna vidpovidalnist pidpriemstv yak osnova innovatsiynogo rozvytku suchasnoyi ekonomiky [Corporate social

responsibility of enterprises as a basis for innovative development of modern economy]. *Scientific works of KNTU. Economic sciences pratsi, KNTU*, vol. 17.

5. Hnat'eva T. M. (2014) Sotsialna vidpovidalnist biznesu yak instrument efektyvnosti korporativnoyi strategii [Corporate social responsibility as a tool for corporate strategy effectiveness]. *Bulletin of Chernihiv State Technological University*, vol. 74, no 2, pp. 35-44.

6. Monsanto Ukrayina oholoshuye drugyy konkurs "Ukrayina – zhutnytsya maybutnyoho" (2020). URL: <http://www.monsanto.com/global/ua/newsviews/pages/grain-basket-of-the-future-second-contest.aspx>. (accessed 10 January 2020).

7. Murashko D. (2010) Velykomu biznesu varto pidrymuvaty sotsialne pidpriemnytstvo. (accessed 10 January 2020). URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/141-dmytro-murashko-velykomu-biznesu-varto-pidtrymuvaty-sotsialne-pidpriemnytstvo>.

8. Nazaruk V. (2020) Chy potriben Ukraini zakon pro sotsialne pidpriemnytstvo? URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/blog/entry/chy-potriben-ukraini-zakon-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo/>. (accessed 10 January 2020).

9. Partenstvo ta spivpratsya yak nevid'emna skladova diyalnosti OHS (2020), Shytomyr Association of business scientists and advisers. URL: <http://cd-platform.org/library/statti/1782-partnerstvo-ta-spivpratsia-iaak-nevid-iemna-skladova-diialnosti-ohs>. (accessed 12 January 2020).

10. PROON otrymala 480 konkursnyh zayavok na spivfinansuvannya stvorennya robochych mist dlya pereselentsiv (2020). (accessed 12 January 2020). URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles>.

11. Smaglyy K. (2020) Chy potriben Ukraini zakon pro sotsialne pidpriemnytstvo? URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/135-chy-potriben-ukraini-zakon-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo>. (accessed 10 January 2020).

12. Sotsialne pidpriemnytstvo yak instrument vyrishennya sotsialnyh problem v Ukraini (2020). URL: <http://www.socialbusiness.in.ua>. (accessed 12 January 2020).

13. Sotsialni pidpriemstva v Ukraini, pidsumkovyy zvit (2020) URL:<https://drive.google.com/file/d/0B5k4OK2hVgtAOWhGV1RjcW8zZlk/view>. (accessed 12 January 2020).